

احمد شعبانی

کتابشناسی بیرونی

فهرست آثار فارسی

از باب کتابشناسی ابوریحان محمد بن احمد بیرونی به زبانهای اروپائی و عربی چاپ متعدد فهرست تصنیفات بیرونی به نقل از رساله وی در «فهرست کتب محمد بن زکریاء الرازی (به اهتمام پل کراوس؛ چاپ لیدن، ۱۹۳۶)، و تدوین کتابشناسی فیلسوف و ریاضیدان بزرگ اسلامی نیمه نخست قرن پنجم هجری به زبانهای انگلیسی و فرانسوی اعم در ایران و بلاد غرب به حد کافی سخن و گفتگو شده است. آشنایی ما در روزگار و عهدنویه آثار بیرونی به تراجم دوره قاجاری باز می‌گردد و در هزاره آن عالم محیط، کوششهایی درخور از فضلای این سرزمین، جهت بازیابی آثارش پدید آمد. کاستی فهرست فارسی از آثار بیرونی، به ویژه در دودهه اخیر پس از چاپ متعدد مکتوبات او به جد احساس می‌شود. از آنجا که آثارش در باب ریاضیات به حد وفور برای دانشجویان صعب است، برخی از مصنفین را در خلاصه تصنیفات وی، به اهتمام آمده است. این نگارنده تمام مجموعه‌ها و مقالات را در حد بضاعت خود بازبینی نمود و باستن عربی رساله بیرونی به تصحیح مجدد دکتر مهدی محقق سنجد و نام کتب را از آن رساله جهت تسهیل خوانندگان درج نمود. در نهایت پس از بررسی چاپهای متعدد رسالات و تغییرات زیاده تمام طبع‌های قابل را در ذیل نام کتب به تذکار آورد. درباره دوم تمام کتب درباره بیرونی و اندیشه و آثار او به فهرست آمده است.

نشانه‌ها

محقق: فهرست کتابهای رازی و ناسهای کتابهای بیرونی. ابوریحان محمد بن احمد بیرونی

تهران، دانشگاه تهران، ۱۳۶۶

نصر: کتابشناسی توصیفی ابوریحان بیرونی. تهران. شورای عالی فرهنگ و هنر، مرکز

مطالعات و هماهنگی فرهنگی. ۱۳۵۲.

الف - تصنیفات بیرونی

۱- آثار الباقیه من القرون الخالیه / محقق (۳۸)

I- ترجمه آثار الباقیه. ترجمه اکبر دانا سرشت. [چاپ اول]. تهران. کتابخانه خیام.

- آثارالباقیه من القرون الخالیة . ترجمه اکبردانا سرشت . چاپ دوم. تهران . ابن سینا .
[۱۳۵۲] - دوازدهم ۵۸۲۰ .
- نصر (۱۶) ؛ متن کتاب به اضافه حواشی و مقداری از ساقطات متن زاخاو توسط ...
اکبردانا سرشت به فارسی ترجمه شده است .
- آثارالباقیه . ترجمه اکبردانا سرشت . چاپ سوم . تهران . اسیر کبیر . ۱۳۶۳ - ۱۱۱ ص .
- II- ترجمه یک فصل از آثارالباقیه به قلم [علیقلی سیرزا] اعتضاد السلطنه و ملاعلی
محمد اصفهانی . به کوشش اکبر دانا سرشت . تهران . انجمن آثار ملی ، ۱۳۵۲ . ۱۰۶ ص
- (سلسله انتشارات انجمن آثار ملی ؛ ۹۸) .
- III- منتخباتی از کتاب « آثار الباقیه » . در پیرونی نامه : تحقیق در آثار ریاضی استاد
ابوریحان بیرونی . پژوهش و نگارش ابوالقاسم قربانی . چاپ اول . تهران ، انجمن آثار ملی . [مقدمه :
۱۳۵۳] ص ۲۲۸-۲۶۹ .
- بررسی و تلخیص به ویژه از صفحه ۷۲ به بعد متن عربی زاخاو . (به نقل از ذیل مقاله
به زبان فارسی)

۲- الاسأله والاجوبه

- I- الاسأله والاجوبه (اجوبه سألہ مسائل عنها ابوریحان مکتبه لابی علی سینا) در شرح
حال نابغه شهیر ایران ابوریحان بیرونی . علی اکبر دهخدا چاپ اول . تهران . [مجله آموزش
و پرورش] . ۱۳۲۴ . ص ۲۹ - ۶۴ .
- ترجمه از کتاب : جامع البدایع ابن سینا ؛ قاهره ۱۹۱۷ م .
- II- [خلاصه الاسأله و اجوبه] در نامه دانشوران ناصری . قم . جزء اول ۱۳۳۸ .
ص ۶۰-۸۲ و ۱۱۶-۱۱۸ .
- III- الاسأله والاجوابیه . به انضمام پاسخهای دوباره ابوریحان و دفاع ابوسعید معصوم
از ابن سینا ، به تصحیح و مقدمه فارسی و انگلیسی حسین نصر [و مهدی محقق] . تهران . شورای
عالی فرهنگ و هنر - مرکز مطالعات و هماهنگی ، ۱۳۵۲ . ص ۹۰ + ۱۴ . مصور . (انتشارات ، ش
۹ - به مناسبت هزارمین سال ولادت ابوریحان بیرونی) .

۳- استخراج الاوتار فی الدائرة بخواص الخط المنحنی محقق (۳۳)

- I- تحریر استخراج الاوتار . پژوهش و نگارش ابوالقاسم قربانی [چاپ اول] . تهران . انجمن
آثار ملی . ۱۳۵۵ . ص ۲۸۰ . (انتشارات انجمن آثار ملی ، ۱۳۴۴) .

۴- تعیین نهایی اماکن لتصحيح مسافات المساكن / محقق (۲۹)

I- کتاب تعیین نهایی اماکن لتصحيح مسافات المساكن. ترجمه احمد آرام. [چاپ اول]. تهران. انتشارات دانشگاه تهران. ۱۳۵۲. بیست و چهارم ص ۲۸۵. (انتشارات دانشگاه تهران، ش ۱۳۹۲).

۵- تحقیق ماللهند من مقبولة فی العقل اور ذولة / محقق (۳۶)

I- تحقیق ماللهند. ترجمه اکبر دانا سرشت. [چاپ اول]. تهران. [بی. ن]. ۱۳۳۳. ص ۶۸.

- قسمت فلسفی کتاب تحقیق ماللهند.

- ترجمه قسمت فلسفه تحقیق ماللهند، به قلم اکبر دانا سرشت. چاپ دوم. تهران. ابن سینا

۱۳۵۲. ۱۱ + ۶۸ ص.

- فلسفه هند قدیم از کتاب ماللهند ابوریحان بیرونی. ترجمه اکبر دانا سرشت. چاپ

سوم. تهران. امیرکبیر. ۱۳۶۳. ۱۱ + ۹۰ ص.

II- دو فصل از کتاب تحقیق ماللهند. ترجمه غلامرضا اعوانی. در نشریه جاویدان

خرد: انجمن فلسفه ایران. سال دوم. شماره اول. [۱۳۵۵]. ص ۶۴-۸۰.

III- تحقیق ماللهند. تصنیف استاد رئیس ابوریحان بیرونی. جلد اول. ترجمه سنوچهر

صدوقی سها. چاپ اول. تهران مؤسسه مطالعات و تحقیقات فرهنگی. ۱۳۶۲. هشتاد و دو ص (شماره انتشارات؛ ۵۲۱).

۶- التفهیم لاوائل صناعة التنجیم / محقق (۳۴)

I- التفهیم فی اوایل صناعة التنجیم. با حواشی جلال الدین همائی. [چاپ اول]. تهران.

۱۳۱۸ / ۱۳۱۶. ۶۷۷ ص.

- کتاب التفهیم لاوائل صناعة التنجیم. با تجدید نظر و تعلیقات و مقدمه تازه به خامه

جلال الدین همائی. [چاپ دوم]. تهران. انجمن آثار ملی. ۱۳۵۳، ۱۳۵۴. قص + ۴۷۶ ص.

مصور. جدول. عکس. نمودار. (انتشارات انجمن آثار ملی، ۱۰۹).

- کتاب التفهیم لاوائل صناعة التنجیم. با تجدید نظر و تعلیقات و مقدمه تازه به خامه

جلال الدین همائی. [ویرایش ۲]. تهران. بابک. ۱۳۶۲، ۱۳۵۴. قص + ۷۴۰ ص.

مصور. جدول. عکس نمودار.

- چاپ مجدد، ویرایش پیشین انجمن آثار ملی است.

۷- راشیقات الهند / محقق (۳۱)

I- خلاصه کتاب «راشیقات الهند». در بیرونی نامه؛ تحقیق در آثار ریاضی استاد ابوریحان

بیرونی، پژوهشی و نگارش ابوالقاسم قربانی، چاپ اول، تهران، انجمن آثار ملی، [مقدمه: ۱۳۵۳] ص ۲۰۶-۲۲۷.

۸- رساله فی تسطیح الكرة

I- رساله فی تسطیح الكرة مع تلخیصها بالفارسیه، عملها اکبر دانا سرشت، تهران، [چاپخانه حیدری]، ۱۳۵۳، ص ۳۲.

۹- [رساله للمشیخ الحکیم الفاضل المعظم ابی ریحان محمد بن احمد البیرونی فی فهرست کتب محمد بن زکریاء الرازی] / محقق (۱)

I- فهرست کتابهای رازی و ناسهای کتابهای بیرونی از ابوریحان محمد بن احمد بیرونی و المشاطه لرساله الفهرست از ابواسحق ابراهیم بن محمد معروف به غضنفر تبریزی، تصحیح و ترجمه و تعلیق، مهدی محقق، چاپ اول، تهران، انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۶۶، شش + ۲۳۷ ص. (انتشارات دانشگاه تهران؛ ش ۱۴۰۶)

۱۰- صیدنه / محقق (۱۲۰)

I- صیدنه، ترجمه فارسی قدیم از ابوبکر بن علی بن عثمان کاسانی، بکوشش منوچهر ستوده [و] ایرج افشار، تهران، شورای عالی فرهنگ و هنر، مرکز مطالعات و هماهنگی فرهنگی، ۱۳۵۲، دوازده + ۱۹ ص.

II- صیدنه، ترجمه فارسی نیمه اول قرن هشتم هجری از ابوبکر بن علی بن عثمان کاسانی، به کوشش منوچهر ستوده [و] ایرج افشار، تهران [بی نا]، ۱۳۵۸، جلد ۲، سی و نه + ۱۱۵۶ ص. حاوی متن کامل ابوبکر کاسانی، نصر (۹)؛ الصیدلة فی الطب، مایرهوف، ۱۹۲۱.

۱۱- قانون المسعودی / محقق (۳۸)

I- تحقیق درباره مقاله سوم کتاب «قانون مسعودی»، در بیرونی نامه؛ تحقیق در آثار ریاضی استاد ابوریحان بیرونی، پژوهشی و نگارش ابوالقاسم قربانی، چاپ اول، تهران، انجمن آثار ملی [مقدمه: ۱۳۵۳]، ص ۲۶۸-۳۹۹.

بررسی و تلخیص از نسخه چاپی عربی «ماکس کراوزه».

۱۲- للجواهر فی معرفة الجواهر

I- ترجمه کتاب للجواهر فی معرفة الجواهر، تألیف ابوریحان بیرونی، ترجمه محمد علی نجفی [و] بهیار خلیلی، تهران، مدرسه عالی کاخ دانش، ۱۳۵۳، ۱۱۶ ص. (انتشارات مدرسه عالی کاخ دانش؛ ش ۳، فرهنگ و ادب فارسی)

۱۳- المسامرة في اخبار الخوارزم.

I- المسامرة في اخبار الخوارزم. در تاریخ بیهقی. به تصحیح سعید نفیسی. تهران. [۸-۱۹۰۸ م].

[م]. جلد دوم؛ ص ۸۱۲-۸۴۰

- نصر (۱۲): اصل این متن مفقود است ولی در تاریخ بیهقی نقل شده است.

۱۴- مقالید علم الهيئة [فی] ما يحدث فی بسط الكرة / محقق (۲۷)

I- تحقیق درباره کتاب «مقالید علم الهيئة». در بیرونی نامه؛ تحقیق در آثار ریاضی استاد

ابوریحان بیرونی. پژوهشی و نگارش ابوالقاسم قربانی. چاپ اول. تهران.

انجمن آثار ملی. [مقدمه: ۱۳۵۳]. ص ۴۰۰-۵۰۴.

منضم برعکس نسخه خطی عربی موجود در کتابخانه مدرسه عالی سپسالار در تهران.

ب- در باره تصنیفات بیرونی

۱۵- امام، محمد کاظم. ترجمه احوال و فهرست آثار ابوریحان بیرونی، [چاپ اول]. تهران

بنیاد نیکوکاری نوریانی. ۱۳۵۲. ۱۵+۹۶ ص. (انتشارات بنیاد نیکوکاری نوریانی؛ ش ۱ مجموعه آثار و احوال دانشمندان).

۱۶- بوالو، د. ژ. کارنامه بیرونی، کتابشناسی و فهرست آثار. ترجمه و نگارش

پرویزاذ کائی [چاپ اول]. تهران. وزارت فرهنگ و هنر، مرکز پژوهشهای سردشناسی و فرهنگ عامه. ۱۳۵۲. ۱۰۴ ص. (انتشارات وزارت فرهنگ و هنر، مرکز پژوهشهای سردشناسی و فرهنگ عامه، ۳)

۱۷- حکیمیان، ابوالفتح. زندگینامه ابوریحان بیرونی. [چاپ اول]. تهران. ۱۳۵۲. ۱۱۴ ص.

۱۸- خیرخواه، محمد. البیرونی و هند؛ مجموعه مقالات. به اهتمام؛ محمد خیرخواه.

[کابل] افغانستان آکادیمی، انجمن تاریخ و ادب. ۱۳۵۲. ۱۷۶ ص. (نشریات افغانستان

آکادیمی نمبر ۱۶، انجمن تاریخ و ادب نمره ۱۰۷).

- مقدمه؛ مجموعه مقالات ارزنده است... ذریعه نویسندگان افغانی به دیری و پشتو ترجمه

گردیده است.

۱۹- دهخدا، علی اکبر. شرح حال نابغه شهیر ایران ابوریحان بیرونی. [چاپ اول]. تهران

اداره نگارش وزارت فرهنگ. ۱۳۲۴ ش. ۸۱ ص. (به جای پنج شماره مجله آموزش و پرورش)

- [چاپ دوم]. تهران. طهوری. وزارت فرهنگ و هنر: اداره کل نگارش. ۱۳۵۲. ۸۴ ص (زبان و

فرهنگ ایران؛ ۶۷).

۲۰- سعیدخان، احمد. کتابشناسی ابوریحان بیرونی. ترجمه عبدالحی حبیبی. تهران. شورای

عالی فرهنگ و هنر، مرکز مطالعات و هماهنگی فرهنگی. ۱۳۵۲. ۲۳۰ ص. (شورای عالی فرهنگ

و هنر، مرکز مطالعات و هماهنگی فرهنگی. ش. ۱۰).

۲۱- الشابی، علی. زندگینامه بیرونی (۳۶۲-۴۲ ه.ق). ترجمه پرویز اذکائی [تهران وزارت فرهنگ و هنر؛ مرکز پژوهشهای مردمشناسی و فرهنگ عامه. ۱۳۵۲. ۱ ز، ۲ ص]. (انتشارات وزارت فرهنگ و هنر، مرکز پژوهشهای مردمشناسی و فرهنگ عامه، ۲)

۲۲- صفا، ذبیح الله. احوال و آثار ابوریحان بیرونی. تهران. اداره کل نگارش، وزارت فرهنگ و هنر. [۱۳۵۲]. (+ ۱۷۴ ص. مصور

۲۳- عابدی، مهدی. ابوریحان بیرونی؛ شرح حال و آثار او به مناسبت هزارمین سال ولادت دانشمند عالیقدر ایران. متن سخنرانی. یزد. اداره فرهنگ و هنر، ۱۳۵۲، ۱۶۰ ص (نشریه شماره ۴).

۲۴- قربانی، ابوالقاسم. بیرونی نامه؛ تحقیق در آثار ریاضی استاد ابوریحان بیرونی ریاضیدان و منجم بزرگ ایران در سده چهارم و پنجم هجری. [چاپ اول]. تهران. انجمن آثار ملی. ۱۳۵۳. یازده، ۶۱۹ ص.

۲۵- کریمی، غلامرضا. صوت ابی الریحان، آوای ابوریحان، باللغتين العربيه والفارسيه. اصفهان. دانشگاه اصفهان. ۱۳۵۲. ۵ + ۱۵۲ ص. (انتشارات دانشگاه اصفهان؛ ۱۳۶).

۲۶- کیا، صادق. واژه‌های گویشی ایران در نوشته‌های بیرونی. با همکاری محمدتقی راشد محصل. [چاپ اول]. تهران. شورای عالی فرهنگ و هنر، مرکز مطالعات و هماهنگی، ۱۳۵۳. هشت + ۱۰۸ ص.

۲۷- مهدی‌پور، علی اکبر. ابوریحان بیرونی در مطبوعات جهان. برگزیده مقالات دانشمندان: ایران، پاکستان، افغانستان، آلمان، فرانسه، شوروی. قم. مشفق. [۱۳۶۰]. ۲۵۱ ص. مصور

۲۸- نجفی، محمدعلی. دانشمند و انسان: ابوریحان بیرونی (۳۶۲-۴۴۰ هجری قمری) تألیف محمدعلی نجفی [و] مهیار خلیلی. تهران. نشر اندیشه. ۱۳۵۲. ۱۶۴ ص.

۲۹- نصر، حسین. کتابشناسی توصیفی ابوریحان بیرونی. تهران. شورای عالی فرهنگ و هنر، مرکز مطالعات و هماهنگی فرهنگی، ۱۳۵۲، ۱۲۲ + ۱۱۲ + یازده ص. (شورای عالی فرهنگ و هنر، مرکز مطالعات و هماهنگی فرهنگی؛ ۸).

۳۰- همائی، جلال‌الدین. اختراعات و اکتشافات افکار تازه و نوآورده. (متن سخنرانی). در جشن هزاره ابوریحان بیرونی. تهران. ۱۳۵۲. ۶۴ ص.

۳۱- یادنامه بیرونی؛ مجموعه سخنرانی‌های فارسی [به اهتمام]؛ شورای عالی فرهنگ و هنر، مرکز مطالعات و هماهنگی فرهنگی. [چاپ اول]. تهران. ۳۵۳۱ سی و یک، ۵۴ ص. (شورای عالی فرهنگ و هنر، مرکز مطالعات و هماهنگی فرهنگی، ۲۱).